

В І Д Г У К

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора
Москаленко Олени Вячеславівни на дисертаційну роботу
Миколайчук Анни Василівни на тему «Правовий статус працівників,
які поєднують роботу з навчанням», подану на здобуття наукового
ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право»**

Актуальність теми дослідження. Життя людини нерозривно пов'язане з навчанням. Новітні технології, що постійно впроваджуються у виробництво, розвиток науки і техніки висувають жорсткі вимоги до освіти та кваліфікації сучасних працівників. Тому сьогодні ситуація, коли студент починає працювати ще до закінчення навчального закладу, або працівник підприємства здобуває освіту чи підвищує кваліфікацію без відриву від виробництва, вже є нормою. І дедалі частіше постають питання правового характеру щодо регулювання трудових правовідносин з особами, які поєднують роботу з навчанням.

Конституція України, як основний нормативно-правовий акт держави, передбачає широкий спектр соціально-економічних прав людини і громадянина. Важливе місце серед указаних гарантій займає право на освіту та право на працю.

Право на освіту є фундаментальним правом людини в соціальній державі й сучасному суспільстві. Воно встановлене та захищене Конституцією України – держава забезпечує доступність і безоплатність дошкільної, повної загальної середньої, професійно-технічної, вищої освіти в державних і комунальних навчальних закладах; розвиток дошкільної, повної загальної середньої, позашкільної, професійно-технічної, вищої і післядипломної освіти, різних форм навчання; надання державних стипендій та пільг учням і студентам (ст. 53); Кодексом законів про працю України – держава створює умови для ефективної зайнятості населення, сприяє працевлаштуванню, підготовці і підвищенню трудової кваліфікації, а за необхідності забезпечує перепідготовку осіб, вивільнюваних у результаті переходу на ринкову економіку (ст. 2); воно дозволяє вільно розвиватися особистості й приносити відчутну користь громадянському суспільству й

державі. Право на освіту, в тому числі професійну, є загальним, повним, єдиним і рівним для всіх. Воно є необхідною передумовою для здійснення громадянами інших прав і свобод, зокрема права на працю за певною спеціальністю та кваліфікацією.

Разом з тим, роботодавці, в цілому позитивно ставлячись до прагнень працівників професійно вдосконалюватись, збільшуючи тим самим прибуток наймачів і підвищуючи якість виготовленої продукції й надаваних послуг, все ж не завжди підтримують працюючих у здійсненні цих прагнень, воліючи відводити процесу навчання можливість його реалізації у формі самонавчання в позаробочий час. Перед роботодавцем стоїть нелегке завдання вирішувати: за чий рахунок трудівник буде проходити навчання; які механізми слід задіяти для захисту коштів, витрачених на навчання працівника; які гарантії й компенсації при проходженні професійної підготовки він зобов'язаний надати особі, яка навчається в такий спосіб, та ін. Тому дослідження цих питань на макрорівні як самостійної категорії є вкрай важливим.

Окремі питання взаємодії відносин у сфері праці з освітніми відносинами та їх правового регламентування були висвітлені в роботах таких науковців, як М. Г. Александров, А. С. Барський, Ю. М. Бурнягіна, Н. М. Вапнярчук, К. М. Гусов, В. В. Жернаков, В. Л. Костюк, О. М. Кримська, О. С. Пашков, К. М. Плєсньов, О. І. Процевський, А. М. Слюсар, В. І. Щербина, О. М. Ярошенко та ін. Однак, не применшуючи значення їх творчого доробку, відмітимо, що вказані фахівці, приділивши певну увагу питанням правового забезпечення професійного навчання працівників і процедурі підтвердження їх професійної кваліфікації, проблему правового статусу працівників, які поєднують роботу з навчанням, спеціально не вивчали.

Важливість та актуальність указаної проблеми, а також теоретична і практична цінність її вирішення зумовили вибір дисертанткою теми дисертації.

Актуальність дисертаційного дослідження також підтверджується його підготовкою на виконання Стратегії сталого розвитку «Україна –

2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. за № 5/2015, і Стратегії розвитку наукових досліджень НАПрН України на 2016–2020 роки, схваленої постановою загальних зборів НАПрН України від 3 березня 2016 р., Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р. та цільової комплексної програми Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого «Проблеми вдосконалення правового регулювання відносин у сфері праці та соціального захисту».

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації. Право на освіту дозволяє особистості вільно розвиватися, приносити відчутну користь громадянському суспільству й державі. Право на освіту, в тому числі професійну, є загальним, повним, єдиним і рівним для всіх. Воно є необхідною передумовою для здійснення громадянами інших прав і свобод, зокрема, права на працю за певною спеціальністю чи кваліфікацією.

Кожен працівник повинен мати відповідні знання, уміння й навички, необхідні для виконання своєї трудової функції; зміст же обов'язків, що складають останню, окреслюються нормами трудового права. Спеціальність і кваліфікація особи є провідними під час укладення трудового договору, оскільки при цьому визначаються трудова функція майбутнього працівника й посада, яку він буде обіймати. Із рівнем кваліфікації особи, яка уклала трудовий договір, пов'язана подальша доля трудових правовідносин (їх зміна чи припинення). У працівника, який підвищив свою кваліфікацію, виникає право на зайняття вищої посади, а значить, і на підвищення оплати праці. Своєчасна професійна перепідготовка трудівників дозволяє попередити появу безробітних, які перебувають під ризиком звільнення (за п. 1 ч. 1 ст. 40 КЗпП України). Отже, норми трудового права встановлюють відповідні кваліфікаційні вимоги до працівників.

На жаль, не дивлячись на поступові зміни, аналізуючи це питання, можна зробити висновок, що дослідження правового статусу працівників, які поєднують роботу з навчанням сучасною наукою характеризується

множинністю підходів до розуміння сутності зазначеного явища, відсутністю чіткого розуміння та суперечливістю поглядів, що в свою чергу й обґрунтовує актуальність і важливість здійсненого А. В. Миколайчук дисертаційного дослідження.

Зміст дисертації відбиває логіку мети та предмета дослідження. Він передбачає аналіз як теоретичних проблем з теми дисертаційного дослідження на сучасному етапі, так і питань правозастосування. Загалом, дисертація характеризується ознакою єдності змісту. Позиції, які формулює та відстоює авторка роботи, ґрунтуються на останніх досягненнях правової науки. Варто зауважити, що наукові положення дисертаційної роботи об'єктивно відображають реальний стан дослідження правового статусу працівників, які поєднують роботу з навчанням сучасною наукою.

У роботі чітко виділені об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження послужили правовідносини, що виникають у зв'язку з використанням праці осіб, які поєднують роботу з навчанням. Предметом дослідження є правовий статус працівників, які поєднують роботу з навчанням.

Сформульовані мета і завдання вказують на глибину наукового пошуку, його комплексний характер і новаційний підхід здобувача до вирішення проблем комплексного загальнотеоретичного дослідження правового статусу працівників, які поєднують роботу з навчанням.

Структурна побудова дисертації є логічно обґрунтованою, послідовною і повною мірою відповідає поставленій меті дослідження, яка полягає в тому, щоб на підставі аналізу чинного законодавства України, практики його застосування й теоретичного осмислення наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених у відповідних галузях знань установити особливості правового регулювання використання праці осіб, які поєднують роботу з навчанням, а також сформулювати низку висновків, пропозицій і рекомендацій, спрямованих на вдосконалення цього процесу в зазначеній царині.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено велику кількість відповідних дослідницьких завдань, а саме: охарактеризувати сучасний стан

наукового розроблення проблем правового статусу працівників, які поєднують роботу з навчанням; розкрити питання про співвідношення права на працю і права на освіту в системі конституційних прав людини; обґрунтувати об'єктивну зумовленість диференціації правового регулювання праці осіб, які поєднують роботу з навчанням; з'ясувати історичну генезу правового забезпечення в Україні статусу працівників, які поєднують роботу з навчанням; виокремити міжнародно-правові стандарти статусу працівників, які поєднують роботу з навчанням; показати особливості правового забезпечення в зарубіжних країнах статусу працівників, які поєднують роботу з навчанням; опрацювати гарантії й компенсації для працівників, які навчаються в середніх і професійно-технічних навчальних закладах; установити особливості гарантій і компенсацій для працівників, які навчаються в закладах вищої освіти; спрогнозувати стратегію вдосконалення законодавства в розглядуваній сфері.

Вивчення змісту дисертації дає підстави для висновку про те, що автором майже в повній мірі вирішено зазначені вище завдання та досягнута мета дослідження та вперше у вітчизняній доктрині трудового права здійснено комплексне теоретико-правове дослідження правового статусу працівників, які поєднують роботу з навчанням.

Обсяг дисертаційної роботи відповідає встановленим вимогам і складає 172 сторінки основного тексту. Сформульовані в дисертації наукові положення та висновки є загалом обґрунтованими і достовірними. Автором для обґрунтування власних висновків і пропозицій використано 188 джерел, що свідчить про глибину наукового пошуку і забезпечує комплексний розгляд поставлених завдань.

У процесі дослідження здобувачем був проаналізований значний обсяг нормативного матеріалу, зроблений широкий огляд наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених у сфері загальної теорії права, філософії, інших галузевих правових наук. Положення та висновки дисертації ґрунтуються на нормах Конституції України, законодавчих та підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють правовий статус працівників, які

поєднують роботу з навчанням. Використано законодавство окремих зарубіжних країн, судову практику, міжнародно-правові документи, довідкову літературу, аналітичні та статистичні матеріали тощо.

У дисертації використана належна науково-методична база. Система загальних і спеціальних наукових методів включає діалектичний метод пізнання правових явищ, історичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, логіко-семантичний, синергетичний, системний та інші методи, що у сукупності забезпечило одержання об'єктивних наукових результатів, обґрунтованість і достовірність висновків і пропозицій автора.

Наукова новизна одержаних результатів. Використання дисертанткою значної наукової, нормативної й емпіричної бази сприяло глибокому, різнобічному висвітленню досліджуваної проблематики, формулюванню численних висновків і пропозицій, що мають ознаки наукової новизни.

Дисертація є першою у вітчизняній доктрині трудового права комплексною теоретико-правовою працею, в якій на підставі вивчення доробку вчених у галузі трудового права, аналізу національного законодавства про працю проведено дослідження правового статусу трудівників, які поєднують роботу з навчанням.

Авторка вдало робить узагальнення, що право на освіту дозволяє особистості вільно розвиватись і приносити відчутну користь суспільству й державі. Право на освіту, в тому числі професійну, є загальним, повним, єдиним і рівним для всіх. Воно має бути важливою гарантією для здійснення громадянами інших прав і свобод, зокрема, права на працю за певною спеціальністю і кваліфікацією. Кожен трудівник повинен мати відповідні знання, вміння й навички, яких потребує виконання його трудової функції. Зміст же обов'язків, що складають останню, визначається нормами трудового права.

Право працівників на працю тісно пов'язано з правом на безоплатну професійну підготовку (перепідготовку) й безоплатне підвищення кваліфікації й є найважливішим чинником активної політики зайнятості населення, спрямованої на розвиток трудових ресурсів, на забезпечення

продуктивної, вільно обраної зайнятості громадян, на посилення їх соціальної захищеності за допомогою підвищення зростання професійної майстерності, професійної мобільності й конкурентоспроможності на ринку праці.

Беззаперечно слід погодитися з баченням автора того, що особи, які навчаються за денною або дуальною формою здобуття освіти в закладах загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої й вищої освіти, поєднуючи навчання з роботою, за чинним трудовим законодавством належать до зайнятого населення, що перешкоджає їм у набутті статусу безробітного й отриманні гарантій, установлених законодавством для безробітних. А це, у свою чергу, є суттєвим недоліком, адже служить для цієї категорії осіб певним обмеженням на покращення свого соціально-економічного статусу. Авторка вдало пропонує, що для осіб, які поєднують роботу з навчанням, треба передбачити можливість їх реєстрації як безробітних з метою безоплатного одержання від територіальних органів центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері зайнятості населення і трудової міграції: (а) послуг з пошуку підходящої роботи і сприяння у працевлаштуванні, в тому числі на громадські та інші роботи тимчасового характеру; (б) консультаційних, інформаційних і профорієнтаційних послуг з метою обрання або зміни виду діяльності (професії) та ін.

Заслуговує на підтримку думка про те, що міжнародні правові акти, як частина національного законодавства, значною мірою впливають на формування державної політики в галузі освіти. Визначальні методологічні положення міжнародно-правових документів уже покладено в основу вітчизняного законодавства, яке проголошує освіту пріоритетною сферою соціально-економічного розвитку суспільства. Саме під впливом міжнародних нормативно-правових актів стратегічною метою державної політики України в царині професійного навчання працюючих визначено забезпечення доступності й безперервності останнього, формування й постійне вдосконалення систем як формального, так і неформального навчання. Засади міжнародно-правового регулювання статусу працівників,

які поєднують роботу з навчанням, формуються: Загальною декларацією прав людини, Міжнародним пактом про економічні, соціальні і культурні права, Хартією соціального забезпечення, конвенціями й рекомендаціями Міжнародної організації праці, документами регіональних (зокрема, європейських) організацій.

Варта уваги позиція, що працівники, які поєднують працю з навчанням, беруть участь у подвійних правовідносинах: з одного боку – в адміністративно-правових відносинах із закладом освіти, з іншого – у трудових із власником підприємства. Трудові відносини цієї категорії працюючих мають усі ті ознаки, що притаманні будь-яким трудовим правовідносинам. Утім, разом із загальними ознаками ці правовідносини мають певні особливості, що знаходять свій прояв спеціальних правах та обов'язках суб'єктів трудових правовідносин, пов'язаних з поєднанням навчання з працею.

Заслуговує на підтримку висновок автора, що у правових приписах про надання цього виду відпусток слід виключити згадку про «успішність» навчального процесу. Таку відпустку треба розглядати як час відпочинку, що отримується працівником з метою навчання незалежно від його основної щорічної відпустки. Характерними її рисами є: відпустка надається лише за умови перебування працівника у трудових правовідносинах з підприємством, установою чи організацією; за такою особою на час навчальної відпустки залишаються її місце роботи і грошове забезпечення в розмірі, встановленому законодавством, колективним чи трудовим договором; вона є гарантією забезпечення права працюючих на освіту; тривалість подібних відпусток і строки їх надання встановлюються відповідними навчальними планами і програмами.

Загалом наукова новизна, поза сумнівами, визначається сучасною постановкою проблеми, дослідженням нових ідей та тенденцій в аспекті теми дисертації. В роботі дістали подальший розвиток раніше проаналізовані положення, а також сформульовані нові наукові тези і висновки, які запропоновані автором особисто і винесені нею на захист.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях.

Результати наукового пошуку знайшли відбиття у 5 наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, затверджених Міністерством освіти і науки України, у 2 наукових статтях, опублікованих у зарубіжних періодичних виданнях, а також у тезах 4 доповідей і наукових повідомлень, оприлюднених на наукових конференціях.

Висновки, пропозиції і рекомендації, що містяться у дисертації, мають безперечне теоретичне і практичне значення та можуть бути використані:

а) у науково-дослідницькій діяльності – з метою подальшого вивчення й розкриття порушеної проблеми, вдосконалення правового регулювання використання праці осіб, які поєднують роботу з навчанням;

б) у навчальному процесі – при викладанні навчальної дисципліни «Трудове право», при підготовці відповідних розділів підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, а також при підготовці студентами наукових робіт;

в) у правотворчості – у процесі реформування й удосконалення чинного трудового законодавства щодо правової регламентації використання праці працівників, які поєднують роботу з навчанням, відповідно до наданих пропозицій;

г) у правозастосуванні – при оперуванні наведеними висновками, рекомендаціями і пропозиціями в діяльності органів державної влади України.

Водночас, як і при дослідженні будь-якої складної і нової проблематики, в зазначеному дисертаційному дослідженні містяться дискусійні положення, які можуть стати підґрунтям наукової дискусії і напрямами подальшої розробки даної проблеми.

1. Освіта й навчання відіграють ключову роль у забезпеченні людей гідною роботою, тому знання і навички набувають все більшого значення у забезпеченні конкурентоспроможності на ринку праці. Для розвитку трудового потенціалу необхідно усвідомлювати важливість професійного навчання працівників, поширювати знання і передовий досвід, навчати молодих працівників. Фахове і посадове зростання є найважливішою

мотивацією в діяльності більшості працюючих.

Відсутність можливості такого зростання часто призводить до зниження трудової активності працівників і, як наслідок, погіршення діяльності підприємства. Тому систематичне покращення освітнього та професійно-кваліфікаційного рівня працівників, яке досягається у процесі їх професійного навчання, є одним із факторів гарантування високої продуктивності праці, стабільного економічного зростання, збереження й розвитку трудового потенціалу держави.

Тому в дисертації варто було б більше уваги приділити дослідженню окремих проблем правового регулювання форм професійного навчання працівників. Це б значно підвищило практичну цінність проведеного дослідження.

2. Дисертантка підрозділ 2.3 присвятила дослідженню особливостей правового забезпечення статусу працівників, які поєднують роботу з навчанням, у зарубіжних країнах. Без сумніву, перейняття досвіду зарубіжних країн із поступовою адаптацією кращих практик в українських реаліях є важливим в умовах євроінтеграції нашої держави. Дисертантка у тексті роботи розкриває особливості правового забезпечення статусу працівників, які поєднують роботу з навчанням на прикладі США, Франції, Німеччини, Великобританії, Іспанії, Латвії, Литви, Естонії, Республіки Молдова, Чеської Республіки, Киргизької Республіки.

Робиться висновок, що важливою умовою реформування трудового законодавства України, особливо в частині правого забезпечення правового статусу працівників загалом і тих із них, які поєднують роботу з навчанням, сьогодні може послужити зарубіжний досвід.

Проте, крім цього загального висновку, відсутні конкретні пропозиції щодо запозичення законодавчих та практичних напрацювань інших держав. З огляду на це виникає запитання, який позитивний досвід, на думку дисертантки, проаналізувавши зарубіжне законодавство, доцільно використати під час удосконалення чинного трудового законодавства щодо правового забезпечення статусу працівників, які поєднують роботу з навчанням.

3. Конкурендноспроможність будь-якої держави на світовому ринку та якість життя її населення напряму залежить від рівня професійної підготовки кадрів. Одним із провідних світових лідерів у сфері підготовки кваліфікованих кадрів на сьогодні виступає Європейський Союз, який завдячує цьому дуальній системі професійної освіти і навчання.

Одночасно з цим, дисертантка у роботі досить поверхнево та дотично розглядає таку правову категорію як «дуальна освіта». У зв'язку з цим хотілось би почути думку дисертантки щодо теоретичного та практичного аспектів впровадження «дуальної освіти» в Україні.

4. Порівнюючи зміст гарантованого права на працю, проголошеного в Конституції і в Кодексі законів про працю України, дисертантка приходить до висновку, що в Основному Законі країни йдеться про можливість громадян заробляти собі на життя працею і про створення державою умов для реалізації ними свого права на працю. Водночас у Кодексі наголошується на гарантованому одержанні працівником роботи з оплатою праці, яка не є нижчою встановленого державою мінімального розміру. Конституцією передбачається гарантування права не на саму роботу, а на працю, яка існує до вступу особи у трудові правовідносини, у процесі вступу й після цього.

При цьому авторка не наголошує у роботі на тому, що в цьому випадку мова йде про співвідношення таких правових категорій як право на працю і свобода праці. У зв'язку з цим хотілось би почути думку дисертантки щодо співвідношення цих двох категорій.

Водночас, наведені зауваження у певній мірі є дискусійними, такими, що покликані стимулювати подальший розвиток авторкою досліджуваної проблематики. А відзначені позитивні моменти дисертаційного дослідження надають можливість зробити висновок, що дисертація Миколайчук А. В. є завершеним самостійним теоретико-правовим дослідженням, в якому актуалізовані і розроблені важливі у теоретичному та практичному відношенні проблеми юридичної науки і практики, осмислення яких сприяє подальшому розвитку правової науки та національної правової системи України.

Загальний висновок. Дисертаційна робота виконана на високому теоретичному рівні, матеріал дисертації викладено в логічній послідовності, усі висновки отримали необхідну і достатню теоретичну аргументацію та є методологічно обґрунтованими.

За своїм змістом і загальною спрямованістю дисертаційне дослідження Миколайчук А. В. відповідає обраній нею спеціальності 081 – «Право», робота пройшла належну апробацію. Дисертація є самостійною завершеною роботою, у якій відсутні порушення академічної доброчесності. Оформлення дисертації в цілому відповідає встановленим МОН України вимогам.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що дисертація Миколайчук Анни Василівни на тему «Правовий статус працівників, які поєднують роботу з навчанням», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає вимогам Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167, вимогам до оформлення дисертацій, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 а її автор заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право».

Офіційний опонент:

**Завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін
і трудового права імені професора О.І.Процевського
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди,
доктор юридичних наук, професор**

О. В. Москаленко

Підписом _____ засвідчується зав. загальним відділом

